

Drikke- & skjenkekanner

Notat 16.06.2021. Søren Hald

Kilde: Per Gjærder: Norske drikkekanner av tre (s. 374-424. 1974/1982)

Drikkekannene kom i bruk i de norske byene allerede rundt 1600 og på bygdene i løpet av 1600-tallet. Kannene var av tre både i by og bygd frem til 1700. Fra dette tidspunktet ser det ut til at keramikk ble det foretrukne materialet i byene, mens trekannene var fremherskende på bygdene helt frem til siste halvdel av 1800-tallet. Den hyppigste forekomsten av drikkekanner finner man på flatbygdene i Øst-Norge og i Gudbrandsdalen.

Størrelsen på kannene tyder på, at de i likhet med kjenger og staup har vært beregnet til å gå på omgang i drikkelaget. Bare kanner på størrelse med en tekopp har vært til enmannsbruk.

Typologi.

Kannene har tre grunnformer den koniske, den sylindriske og den fasetterte. En variant er den polygonale formen, 8- eller 10-kantet. Stavkannen som smalner til oppover tenderer mot den sylindriske formen, men er fasettert slik stavene danner hver sin fase i korpussiden.

Kannene kan også typologiseres ut fra 3 forskjellige proporsjonstyper.

1. Den gotiske typen er rundt 2 ganger så høy som den er bred. «Slanke proporsjoner».
 - a. Enkel dekor, fisk og øks. på norsk eks fra 1600-t
2. Renessansetypen som var fremherskende på 1500-tallet nærmer seg det gyllne snittet
 - a. «Slanke proporsjoner».
 - b. En type vider seg ut fra bunn mot topp.
3. Barokktypen som omtrent var like høy som bred (fra ca. 1650-)
 - a. Et eks. fra Vestlandet har barokkens vide korpusfasong, flatt lokk og hank med s-svunget ytterkontur, røde og grønne farger. Fra 1700-tallet.

Lokk.

1. Stavkannene har oftest buet eller hvelvet lokk, påvirket av arbeider i keramikk eller sølv.
 - a. Forekommer hyppig på Østlandet med rik skurd.

Skurd.

1. Kanner med den rikeste skurden finner man oftest i Gudbrandsdalen. De har oftest hank med en bøyd avslutning nedentil og kan være formet som en dyrehals eller bladknopp.
 - a. Frem til 1700 er det den spinkle renessanseranken som er den fremherskende dekoren. Kan f.eks. finne ranker med hjerteformede blad og tulipanliknende blomster
 - b. Ut over 1700-tallet går den rytmiske ranken med bladknopper stadig mer i oppløsning. I Lesja og Dovre går over i symmetriske formasjoner (ev. kvadratiske) som holdes sammen av et ornamentalt knutepunkt
 - c. 1750-1800. Den spinkle renessanseranken brukes fortsatt i siste halvdel på 1700-tallet med erstattes etter hvert av en kraftigere ranke med rikere bladverk og stengler som overskjærer hverandre.
 - i. Det er for det meste livlige, rikt detaljerte rokokkoavarter av akantusranken som dominerer på kanneskurden, ikke barokkstilens plastiske akantusskurd.

Apostelmotiv

1. Apostler stående i arkader er kjent fra bl.a. relikvieskrin og døpefonter fra renessansen.
2. Jakup To fra Ottadalen drev mye med apostelmotiv i skurd på ølkanner på 1730-40-tallet.
 - a. På s. 390, fig. 687 finnes kanne fra Nord-Fron med samme apostelmotiv som på LBY0105 og 0024

Valbjørkkanner.

Rundt midten av 1700-tallet får produksjonen av dreide trekanner et oppsving som resultat av de økonomiske oppgangstidene. Valbjørkkanner kom på mote og ble gjenstand for en industrielt preget masseproduksjon med sentre i Oppland og Sogn. Et viktig produksjonssted var Ringebu, som hadde en særlig vakker valbjørk. Her smurte de valbjørken inn i einebærølje. Produksjonen tok slutt på 1850-tallet (s. 414).

Skjenkekanner (s. 336-374).

Også kalt tutekanner. Bevarte kanner er primært fra 17- og 1800-tallet, noen få fra middelalderen. Skjenkekannene er stort sett over H 35 cm, mens drikkekanner stort sett er mindre.

Lokk.

Lokkene kan være flate eller hvelvete. Er de hvelvet er de som regel innhult på undersiden. Lokkgrepene som sitter midt på lokket kan ha form som spir, blad, kule, menneske-, eller.

Håndtak.

Den dekorative betoningen av håndtaket nedentil er et typisk trekk hentet fra europeiske kanner. Særlig tyske.

På stavkannene ligger toppen av håndtaket ofte mellom to ører på lokket og dreier seg ved hjelp av en tretapp stukket gjennom ørene og håndtaket som en aksel. (s. 352)

Form

1. Rørformet
2. Utbuket korpus (smal nede bredere oppe eller konisk)